

גיליי שחר

המשפט שאינו נגמר

ריאות מושבה אוטנו לבסוף אל תחומו של הפלון. המלים העבריות והתרשות חזרות להיות "שומות": דבר מה – שארית מאגנית? – נשמע בהן חסר פשר, אך בזינוק. האם זו תפילה?

זה מובנו הראון של המשפט שאינו נגמר – משפט במובנו הטקסטואלי, משפט שאיבוריו פוגמים, פערדים, שפוכים, ומכבשו פרוץ, פתוח, והמלים שבו דורות חיים ותוקף אך נטולות מוכן עוזיון. זה המשפט שפקא מעתיק גם ליצירותיו הספרתיות ולכתביו האפורזים: המשפט העשוי בסורה של מהות, תנעות קטנות, מצבים דומים ותוהורה. המשפט המעד על תודעת מחסור ופגימות וגם על שפע בלתי הגיוני של חיים.

ואולם ל"משפט" (Satz) של קפקא יש מובן שני, מובנה של תורה החוק (Gesetz). והנה גם כאן – ועל כך תיעיד תערוכת "המשפט כולם" במארכט, המגוללת את תלמידותיו של הרומאן הלא-גמר של קפקא – אלו פערים ותודעות של מחסור וקטיעתו. קפקא טרח על כתיבת "המשפט" בין אוגוסט 1914 לינואר 1915, החודשים הראשונים של המלחמה הגדולה. באותו זמן חדרים חיבר גם פרקים אחרים לромאן "הגעדר" ("אמריקה") ואת הסיפור "במוש" בת העונשין".

את "המשפט" כתב קפקא בעשר מתחבות קוודטו, שהן כל טוויות לפקרים שונים ברומאן לצד רשותות וממן ורשומות ספרותיות אחרות. כתוב היד של "המשפט" עשי לכון בפייר, בריבוי ובחוודרי אחידות ומתגולל במקטעים. מכחן כתוב היד מגלה כי קפקא חיבר תחילתו את פרק הפתיחה ואת פרק הסיום של הרומאן, ולאחר כך טרח על חלקיים נורספים, פרקים ותתי-פרקם. ואולם גם כאן נמנעה מכתיבתו רציפות: השופר טרח על חלקיים שונים ברומאן ללא קשר כמעט למיקומם ב"עלילה".

בכתיבת "המשפט" אין מוקדם ואין מאוחר. ואולי אין זו כלל כתיבת רומאן במובנו המקורי, אלא טקסט בעל איברים עודפים ומרובים, גידולים ושלוחות, העשויים ממתקעים, בפרקים פרומים, לא גמורים. ובכך יש להעיר לא רק על "קשתי הכתיבה" של קפקא, או על חורבנה של צורת הרומאן ופיוורה בפרגמנטים. כתיבת "המשפט" מלמדת על פריצות ונסיגת המתחולות בעצם מושגי היסוד של הוויה – מושגי人性 והמרחב.

בדומה לכתב היד של "המשפט", גם העולם שבו חי ונידון יופק הוא עולם נטול הגיון לניניארי, שראשית ואחרית עשוים בו בהיפוך. מה שאנו מכנים "סיפור חיים", מופרך כאן מן היסוד ואינו משיג רצף, לכידות או גימור. החוק שמודרב בו ממן להתגלות (גיבוריו של קפקא נဟרים "על הסוף", לפני החוק) ונבע משלשות מוחות, שבחן ממשימות רמות-יאב לנוגנות, מושחות עד יסוד. כתוב היד של "המשפט" מבהיר לנו על התפקידים בכתבי חיה ונעשה כעין תורת סוד החוצה. האין והתוכפו של ה"הילך המשפט" (Der Process)? האין והדינו של יופק, הקרא להיליך שטעמו אינו מבוואי למשפט אין פשר, והתוכפו, או מבקשים גיבוריו להיחלץ לשווה?

כתב היד של "המשפט", 161 העמודים הת' לושים מחברות הקורטו, סימני העתקה וממחוקות, הרגמנטים, האותיות, כתמי הדיו, סימני הטעינה ומחוקות, שבים לסמן את אפשרותם וחומר הכתיבה – את חומריה של הספרות. גם כאן ישבים להבחין במשפט שאינו נגמר, בסימנייה אנו שבים להבחין במשפט שאינו נגמר, בסימנייה ישבים וחיות שחוות, אנו שבים באחת אל תחור אלה, המגוללים את קורותיהם של עמים ונודדים, יצורים וחיות שחוות, אנו שבים באחת אל תחור מי הפקר אשר "לפניהם החוק", אל מרחב של חיים אלים, נטולי חסד, שפוכיים וקרביים, שדים – ויה שרים וערבים" – ישן, וב"תנים וערבים" – שני סיפורים שהציגו זוגן כפויים בטרם היו למלים, בעודן זעקות, יללות, יבשות, הגים שבורים והברות רצצות.

במבט ראשון יש קשר מקרי בלבד בין ההציגה "מחברת העברית" של קפקא המועלית בשכונות אלו בתל אביב על ידי להקת התיאטרון, לבין התערוכה "המשפט כולם" המוצגת בארכיוון הספרות הגרמני. מבט שני מתברר שבסני הגרמני בעיר מארבך שבדרום גרמניה. מבט שלישי מתברר שבשני המקרים נעשים כתביו של קפקא מושא להציגה שבצעם אינה מציגה דבר אלא חושפת את ממצבי הביניים של השפה והטקסט.

Nת דמיותיו של פרנץ קפקא אי-אפשר כי דוע לראות. אפשר כמובן לצייר את גיבורי ריו, להציגם, להעלותם על הבמה, לשחק עם או לעשות עליו שוב אינו "דמות ראה או על המסך או על הבמה שוב אינו" דמות של קפקא". הדמות של קפקא נעשית מה שהיא גם הורות לסרטונתה להיראות; ככלומר, היא תלויה למגרי ביכולתה לוחול ולנסות מתוחמתה של מראית העין. לכן תיאטרון המכקל עליו משימה זו, להציג דבר מה מן הטקסטים של קפקא (והרי קפקא הותיר לנו בערך "כתבים" – מפוזרים, קטועים), מסכן לבאה את עצמו. הוא פוסק להיות תיאטרון במובן המקובל של הדבר, הוא פוסק "להציג". תחת זאת נפתחות בו אפשרויות حرשות של נוכחות.

במונחים אפויים, "התיאטרון של קפקא" נורש ליותר על הרומה, על העלילה, על הגיבו. מעטה ידובר במצביים, במקרים, בנסיבות, בניסיונות. בתיאטרון זה ("תיאטרון הדיבור") אנו שבים לראות את ההצלות. והרי את כתביו של קפקא צריך בערך לשמעו. ואיך (ומה) לשם? צריך להשגיח בחיקת השינויים, בפקיעת השפתיים, במלמולים, בצעדים, בשידוקות. קוראי ספריו של קפקא יודעים כי העלילה העקי ריות של ספריו תלויות בהם ממצבי ביניים של השפה, חריגת התהבר והתמוטות המשפט, שמי תוכם וביהם נעשים גיבוריו (מסוגם של גרגור סמסא או יוופינה), אך את התיהה הזאת צריך להרחיב גם לתחום של הרומנים והרי העניין אצל קפקא הוא המשפט שאינו נגמר.

הקרמה זו הייתה דרישה לנו לשחה על שני עניינים שכמבעת ראשון הקשר ביןיהם מקרי בלבד. הראשון – הציגה "מחברת העברית" של קפקא המועלית בשכונות אלו בתל אביב על ידי להקת התיאטרון של רות קנר; השני – התערוכה "המשפט כולם" המועלית הנאספות בטורים אלה הן "מלים שימושיות", מקטן בעלות השתමויות אתית, אהרות – תיאולוגיות. בין דפי מחברת האוקטבו של המלים פוריות מלים כגן קורבן (Opfer), קימה השישית פוריות מלים כגן קורבן (Rauschen) אך מעניינות במיוחד המלה העברית עשויה בכתב יד מהוסס, ליד. המלים עדרין גמורים, נית המקבילים "צד", "מורוק", "הצהה", "חסכנות", ועוד. אך הציגה את ממצבי הביניים של השפה ושל הטקסט. אך הציגת "מחברת העברית" מעוררת אתגר נוסף יופינה, או ביצוע, של רישימת המלים העבריים מוגדרת תחתם, או רוגמה נאה לכהה של מלאה (קבליות) כאותה נסעה מובהחת לפלשתינה, כאוותן תנעות שכארכין הספרייה הלאומית בירושלים. יירה זו לאוצר ממשמעות?

על לימודי העברית של קפקא אי-אפשר להרחיב כאן את הדיבור, אלא לומר את העיקר: סוגיות העברית החדשה עוררה בקפקא עניין, ועל כך אנו מוצאים ראה במכטיביו הרשונים לפוליצה באודר משנת 1912, שבהם פרש את "התוכננת" לנסייה משותפת לפלשתינה והעיר על התפעלותו مليי מודיע העברית שלא. את לימודיו שלו החל בשנת 1919, כמה חורשים לפניו שהתגלתה בגוףו מחלת שיעורי הגינה בכינויו, כאחד מכישלונו, אך נדמה כי השיג בתחום זה יותר מכפי שਮוכן היה להורותכו.

מה אפוא בכהה של הציגת "מחברת העברית" להציג? אנשי הלהקה הבינו היטב כי המלים של קפקא אינם להציג, אלא לביצוע. והרי מלים אלו פדריך טיברגר, דוקטור צער לספרות גרמנית שהתמחה בהוראת עברית מקרית.

את שיעורי העברית שלו חידש קפקא בשנת 1923 אצל סטודנטית ציירה מירושלים, פועה בך טובים שמה, שבהה לפרק עלייה לשליטה לרשימות פרטיטים מתימטיקה. אצל פועה גמן כדי להשתלם בילדותם בילדותם בלבד (בתרם תעקרם הוציאו ה"הילך המשפט" ליר לי נגער, ובסוף 1918 לחק שיעורים פרטיטים אצל פרדריך טיברגר, דוקטור צער לספרות גרמנית).

המילים הללו – הנובעות מחברת העברית – צדיקות לכך לנוכחו של קפקא תיאטרון רת האוקטבו הוציאו אצלה תיעוד במחבי המחברת הזואית ייחוד קפקא תיאטרון (שבארכון באוקספורד). את המחברת הוציאו אצלה תיעוד במחבי טריטורים של מילים עבריות הסדרות מול מקבלי טריטורים של מילים עבריות. וזה לען מעין "מיילון פרטיט", לקסיקון עברי-גרמני מיוחד שפקא בנה בעודטה של פועה

"מחברת העברית" בביבליה של רות קנר. המלה העברית עשויה בכתב יד מהוסס, ידיי צילום: דניאל צ'זיק

בכתב היד – החיתוך, היכוך – היא הקובעת. ובמחברת של קפקא יש במילים כונתו של חומר ראשון, גולם, קרום. כתיבתו של המלים מעידה על העתקה קשה, שינוי, רישום עיקש. במחברותיו של קפקא המלה העברית עשויה בכתב יד מהוסס, ליד. המלים עדרין גמורים, הן אוצרות אולי הבטחה. אך הבטחה זו לא נועת רה כוכור להתמשש, אלא להיוותר תלויה באוויר וגסהה המתחלות בעצם מושגי היסוד של הוויה – מושגי人性 והמרחב.

בדומה לכתב היד של "המשפט", גם העולם שבו חי ונידון יופק הוא עולם נטול הגיון לניניארי, שראשית ואחרית עשוים בו בהיפוך. מה שאנו מכנים "סיפור חיים", מופרך כאן מן היסוד ואינו משיג רצף, לכידות או גימור. החוק שמודרב בו ממן להתגלות (גיבוריו של קפקא נהרים "על הסוף", לפני החוק) ונבע משלשות מוחות, שבחן ממשימות רמות-יאב לנוגנות, מושחות עד יסוד. כתוב היד של "המשפט" מבהיר לנו על התפקידים בכתבי חיה ונעשה כעין תורת סוד החוצה. האין והתוכפו של ה"הילך המשפט" (Der Process)? האין והדינו של יופק, הקרא להיליך שטעמו אינו מבוואי למשפט אין פשר, והתוכפו, או מבקשים גיבוריו להיחלץ לשווה?

כתב היד של "המשפט", 161 העמודים הת' לושים מחברות הקורטו, סימני העתקה וממחוקות, הרגמנטים, האותיות, כתמי הדיו, סימני הטעינה ומחוקות, שבים לסמן את אפשרותם וחומר הכתיבה – את חומריה של הספרות. גם כאן ישבים להבחין במשפט שאינו נגמר, בסימנייה אנו שבים להבחין במשפט שאינו נגמר, בסימנייה ישבים וחיות שחוות, אנו שבים באחת אל תחור אלה, המגוללים את קורותיהם של עמים ונודדים, יצורים וחיות שחוות, אנו שבים באחת אל תחור מי הפקר אשר "לפניהם החוק", אל מרחב של חיים אלים, נטולי חסד, שפוכיים וקרביים, שדים – ויה שרים וערבים" – ישן, וב"תנים וערבים" – שני סיפורים שהציגו זוגן כפויים בטרם היו למלים, בעודן זעקות, יללות, יבשות, הגים שבורים והברות רצצות.

המילים הללו – הנובעות מחברת העברית – צדיקות לכך לנוכחו של קפקא תיאטרון רת האוקטבו הוציאו אצלה תיעוד במחבי המחברת הזואית ייחוד קפקא תיאטרון (שבארכון באוקספורד). את המחברת הוציאו אצלה תיעוד במחבי טריטורים של מילים עבריות הסדרות מול מקבלי טריטורים של מילים עבריות. וזה לען מעין "מיילון פרטיט", לקסיקון עברי-גרמני.

ברומה ל"מחברת הכהולה", גם כאן ערך קפקא טריטורים של מילים עבריות הסדרות מול מקבלי טריטורים של מילים עבריות. השחקנים משבים למילים פיעמה, חום גוף, מחוררدم. לא ממשותן של המילים (שם מהן אומרות? מה רצה קפקא לומר?) אלא